

Enne kui Raplast sai linn

Gitta Vaino

Minu Rapla

2018

„Mõnikord mõtlen, et värvin aega nagu aeda. Värvin oma mälestused kirevaks, siis ei kao nad enam halli uttu. Värvin ja värvin, aga ei saa värvitud.”

Nii kirjutas hiljuti kirjanik Heljo Mänd. Ja tema mõtted hakkasid mulle väga meeldima. Minuga juhtus samamoodi, kui ma püüdsin kirjutada omaaegsest Raplast, kus ma üsna kaua aega tagasi sündinud olin.

Minule oli oluline rääkida mitte Rapla alevist üldiselt, vaid paigast, mis asus Rapla raudteejaama ümbruses. Mõtlesin tihti, kas suudan oma mälestused taas elustada, ära värvida, et minu noorusmaa oleks praegugi nähtav ja ikka oluline paik elamiseks. Tahan värvida värske värviga üle oma kunagise elupaiga - Rapla jaama piirkonna oma asutuste, majade ja inimestega. Kas see minul õnnestub, ei tea!

Mina sündisin jaama lähedal ühes Viljandi maantee äärses päris suures majas. Seda maja nimetati Rosimannuse majaks ja seal elas kahel korrusel mitu, mitu perekonda. Seal olid Niinojad, Puusepad, Piknerid, ka muuseas Raudnõmmed. Viimasesse peresse kuulusin ka mina oma õega. Sel aastal ei toimunud veel nimede eestistamist, seepärast sündisin Rütmanina.

Raudnõmme nimi tuli umbes 3 aastat hiljem. Majas elas palju lapsi, nii et mängukaaslasid mu õele ja teistele jagus. Kuna maja taga laiutasid kuurid, olid need muutunud parimateks peidukohtadeks peitusemängus. Mind sellesse seltskonda veel ei võetud, sest olin vaevalt kolme aastane. Aga ema lubas õue, käsuga õele, vaadata minu järele. Nii juhtuski, et ühel märtsikuu vesisel päeval, kui maja ees kraavis voolas juba salajõgi, aga kraav oli kaetud lumekoorikuga, otsustasin mina sinna jalutama minna. Sellest retkest kujunes minu jaoks üks esimesi suuremaid ehmatusi: lumi andis järele ja mina olin kaelani vees. Üks meie maja poiss, kes

parajasti mööda jooksis, nägi minu sinist mütsi ja tõmbas mind kraavist välja. Ja kohe ka ehmatanud ema sülle. Ametlik valvur, kes parajasti peitust mängis, sai pärast karmilt noomida, et ta minu, oma väikese õe, loodusjõudude meelevalda jätnud.

Rosimannuse majas elasime kolm minu esimest eluaastat, siis sai Viljandi maantee ääres, üsna lähedal meie oma maja valmis ja sinna me kolisimegi. Aga endised mängukaaslased jäid, lisaks veel tellisetehase maja lapsed, kellega me varasest lapsepõlvest headeks sõpradeks saime. Selles majas elas ka päris palju lapsi, nii et jaamaümbruse elu kihas. Ja mitte kunagi ei meenu, et keegi oleks kellelegi liiga teinud, viha pidanud ega riidu alustanud. Hiljem tehti Rosimannuse maja vastas olevale maale spordiväljak, kuhu ümbruskonna noored õhtuti kogunesid, et mängida rahvastepalli või mõnda muud mängu.

Millegipärast tähtsustatakse Raplana rohkem alevit kui tähtsamat paika. Meile oli jaamalähedane elukeskkond meie tõelise elu paik!

Jaama ümbruses oli mitmeid tähtsaid asutusi ja ettevõtteid. Eelkõige tellisetehas, mis andis tööd paljudele ümbruskonna inimestele. Minu vanaisagi töötas seal kivi põletajana-kütjana isegi kaheksakümneselt ja läks tööle alati sirge seljaga. Arvati, et nii sirge seljaga peaks käima iga õige mees!

Jaama lähedal olid sae- ja viljaveski, kauplus ja ka meierei. Tegelikult oli veel üks väike poeke, see oli nn Moose pagaripood, kust käidi hommikuti sooje saiu ostmas. Mõnikord ka muid maiustusi. Kui isa ja ema olid laadale varahommikul kauplema läinud, siis meie õega pidime minema Moose poodi sooje saiu ostma, et neid piima kõrvale nosida.

Meie majast üks maja edasi oli tellisetehase töölistemaja, kahekorruseline ja just tööliste perekondade jaoks. Selleski majas elas palju lapsi, kellega koos mängisime või metsas marjul käisime. Mõnikord juhtus, et sõbrannadel tekkis kommiisu. Mis teha, läksin isalt kommiraha küsima. Ja saingi! Ta oli alati lahkem andja kui ema.

Ükskord andis ta kroonise. Selle rahaga siis poe poole suundusimegi. Panin kroonise laua peale ja küsisin härra Purrelt selle raha eest „Tilk piima” kommi. Härra juhataja vaatas mind imestava pilguga ja ütles: „Selle raha eest lapsed kommi ei osta!” Ta oli meie perekonnale tuttav inimene ja arvas kohe, et isa pingutas rahaandmisega üle! Lubas raha isa kätte tagasi anda, teda natuke noomida, aga mulle andis 5 sendi eest suure tuutu soovitud kommi. Meie seltskonnale sellest jätkus ja kõik olid rahul magusa suutäie puhul.

Rapla raudteejaam oli ka üks huvitav koht laste jaoks. Käisime vaatamas rongide tulekut-minekut, kes tuleb, kes läheb kas Pärnusse või Virtsu suunas. See pakkus meile lausa huvi. Hiljem sai tavaks ja üsna kasulikuks ettevõtmiseks rongi peatuste ajal reisijatele marjade müümine. Täpselt ei mäleta, mis üks tuutu maasikaid või sõstraid maksis, aga väikese taskuraha me sellest ärist saime. Ka reisijad olid rahul neid äritehinguid tehes. Mõned olid nii lahked, et andsid mõne sendi küsitust rohkemgi! Taluperenaised müüsid laudade taga piima, saia ja pirukaid. See oli nende äri ja reisijatele oli see meeldiv ja ka kasulik.

Aga lõbusad hetked? Tellisetehase lähedal laiusid saviaugud. Teadsime, kus võib vette minna, kus oli sügav, sinna me ei läinud. Vees hullamine oli mõnus vaheldus tavalistele mängudele. Isa õpetas mind ujuma, teised õppisid ise ja nii kujunesid saviaugud meie lemmiktegevuspaigaks.

Üldse, sportimine polnud meile võõras, sest Rosimannuse maja vastas üle tee asuv spordiväljak kutsus õhtuti noori rahvastepalli mängima. Praegu on sinna ehitatud üks kortermaja. Nii saadi sõpradeks nii savikates sulistades kui ka palliplatsil palli tagudes. Talvel oli lugu kehvem, sest suuski oli vähestel. Võimalusi neid muretseda polnud.

Just enne jaama teele pööramist oli paremal teeristis üks uhkem maja, Univeri maja. Seda ümbritses suur aed, kus kasvas palju lilli, kasvatati lilletaimi ka müügiks. Oli ka suur marjaaed, kus lapsed suvel marju korjates said väikese taskuraha.

Rosimannuse maja kõrval, alevi pool oli minu jaoks tähtis maja, seal elas mu ristiema Oljumi Marta, tore ja hea inimene. Käisime seal tihti külas. Vastas oli kohe mu klassivenna Ülo Seose maja, ta isa oli vist jaamakorraldaja?! Aga Ülo meiega keskkooli ei tulnud, vaid läks tehnikumi.

Tellisetehase töölistemaja kõrval oli piirkonna üks uuemaid ja ilusamaid maju - teedevalitsuse maja. Seal elas minu sõbranna Lii Laanisto. Tema isa oli teedevalitsuse teehöövlijuht. Tolle majaga on mul seotud nii head kui ka halvad mälestused. Kurb mälestus on meeles sõja ajast, kui toimus Rapla lahing sakslaste ja pealetungivate venelaste vahel. Teedevalitsuse keldrisse olid kogunenud ümberkaudsed inimesed, et leida varju kahuritule eest. Minagi istusin seal oma vanematega, süles väikene koer Silli, kes värises kogu kehast iga mürsukärgatuse peale. Me kõik kartsime, et maja võib pihta saada, aga õnneks seda ei juhtunud. Maja ühte nurka oli tabanud mürsukild, aga õnneks maja seisis siiski vapralt omal kohal.

Aga sõjaaeg jätkus, sest siis tulid teised probleemid: meie omas majas olime sunnitud elama kõige väiksemas toas, sest majja pandi vene sõdureid koos oma ülemusega. Seda tegid „teadjad”, mitte „külalised”.

Ja siis tuli kooliaeg. Mina läksin I klassi, õde VII klassi. Minna oli 2,5 km mööda munakiviteed. Õnneks sõitis autosid vähe, ainult taluperemehed hobustega sõitsid mööda ja ainult mõni võttis meid kas ree või vankri peale.

Ema kiirustas meid tihti minekule, öeldes, et jaamaomad juba lähevad! Liitusime siis meiegi nende seltskonnaga. Talvel vedas meil rohkem, sest talumeeste hulgas oli ka lahkeid inimesi, kes meid ree peale kutsusid. Harva juhtus, et kui isa välisukse avas, oli lumi ukstaguse kinni tuisanud. Seekord jäigi kooli minemata.

Kooliteel oli ka üks kardetav koht: seal, kus asub tänaseni Kalevipoja kivi. Vastas majas elas härra Tuisk, kellel oli suur ja kuri koer Pauka. Mõnikord pidime lausa metsa äärest läbi kraavide ronides koju tulema, et mitte kohtuda tigeada Paukaga.

Tema hegemoonia kestis üsna mitu aastat, enne kui ta parematele jahimaadele lahkus. Kuna kooli läksime ikka üheskoos, siis tempo tegijateks olid poisid. Pikkade sammude ja kiire tempoga harjusid tüdrukudki. Ka minu kiire käimisharjumus on sellest ajast pärit!

Kuna alates 1946. aastast elasime emaga kahekesi, isa oli Siberisse viidud, õde põgenenud Saksamaale, pidime ise hakkama saama. Ema üüris kaks tuba välja, ise elasime kõige väiksemas, sest maamaks oli vaja maksta, koolitarbed ja riided muretseda. Pealegi pidi ema tööle minema. Ta saigi võimaluse: Kaarlepa maja hoovil avati limonaadivabrik ühes pisikeses hoones, mis oli vist kunagi maja pesuköök olnud. Seal töötas 4-5 naist - kes pesi pudeleid, kes valas siirupit pudelisse, kes lisas gaasi juurde. Minu ema sai pudelipesija koha! Olime päästetud! Palju seal ei makstud, aga toeks oli seegi vähene raha. Pealegi töötas seal üks mõnus sõbralik seltskond, kelle juhiks oli tol ajal Hilja Allas. Nendest inimestest on ainult head mälestused, sest hiljem said Saima ja Luule Saanküllist minu kooliõed! Sama toredad, kui oli olnud nende ema.

Härra Tuisu maja vastu rajas tellisetehas ka nn. potivabriku, kus hakati tegema ahjupotti ja muid vajalikke asju. See asus praeguse „Magaziini” kõrval. Õppisin seda maja hästi tundma, kuna sinna sai korteri minu armas pinginaaber Vaike, kelle ema töötas tellisetehases raamatupidajana. Vaike isagi oli Siberisse saadetud.

Kui 1949. aastal tuli küüditamislaine, oli keegi „hea” inimene soovitanud emal sel õhtul kodust lahkuda. Seda me tegimegi. Mina veetsin selle öö Vaike köögi põrandal madratsil, kahjuks unetult. Kuulsin, kuidas öösel oli Viljandi maantee automüriinat täis, aga õnneks neist ükski seisma ei jäänud. Olin pääsenud, ka minu ema. Pärast tuli välja, et hoiatajaks oli tookordne Rapla üks suurem kommunist!

Iga aastaga hakkas Viljandi maanteel liiklus elavnema, aga meie kõmpisime ikka jalgsi kooli poole. Busse me tol ajal ei kohanud. Meid päästis tol ajal ainult meie enda kondiaur. Ka tänavavalgustust polnud, aga pimedust me ei osanud kartagi, sest alati käisime mitmekesi ja meie hulgas oli ka sõbralikke poisse!

Kui praegu kunagisse kodupaika satun, valdavad mind kahesugused tunded: toosama jaama ümbrus on kasvanud nagu uueks linnajaoks. Uusi maju on juurde tekkinud, tänavaid, mida enne ei olnud, on Viljandi maantee saanud elava liikluse kohaks, on jalgteed, on, on

Samas on kahju vaadata tellisetehase suunas, savikate poole, kus vee asemel kõrgub mägi. Olgu nii, aga minu isa haritud maade peal on lasteaed, kolm korralikku elumaja ja üsna lähedal pakub silmale ilu Vesiroosi kool, kus õppisid ka minu lapselapsed. Olen seal sees käinud ja aina imetlenud seda maja ka seestpoolt ega saa aru, miks ta nimi pole Vesiroosi Gümnaasium!

Veel tahaks jalutada Võsa tänaval, kus kunagi elasid mu vanavanemad. Praegu ei tea, kes seal elab. Kurb on! Aeg on teinud oma töö, aga tähtis on see, et jaama ümbrus elab, siin elavad inimesed oma peredega. Ja loodan, et elu on hoopis teistsugusem kui meie põlvkonna ajal. Kas huvitavam, ei tea.

Mina püüdsin värvida oma kunagised ajad, aga kas see mul õnnestus, ei tea!? Aga mu mälestused pole enam hallid.

Oma meenutused pani kirja Gitta Vaino, kes praegu elab Järvakandis, olles 50 aastat ise õpetaja nii Purkus kui ka tolleaegses Järvakandi Gümnaasiumis.

20. sept 2018

Märkus: Töö on algselt saadetud käsitsi kirjutatuna.